

Barber van de Pol

Onzichtbaarheid

Barber van de Pol (1944) studeerde Spaanse Taal- en Letterkunde te Amsterdam en is vertaler, essayist en docent aan de Schrijvers Vakschool Amsterdam. Ze schreef columns voor o.m. de Volkskrant en De Groene Amsterdammer en in 1998 verscheen haar eerste roman: Er was wat met Meneer Maker en Mevrouw Maker. Ze vertaalde werk van onder meer Jorge Luis Borges, Julio Cortázar, Cervantes (Don Quichot) en Herman Melville (Moby Dick) en vertaalde ook veel voor toneel (o.a. Schiller, Kleist, Goethe, Hebbel, Djuna Barnes, Molière en Lorca). Voor de vertaling van Zuid-Amerikaanse literatuur, met name Cortázars Rayuela, werd zij in 1975 bekroond met de Martinus Nijhoffprijs. In 2004 ontving ze de Eremedaille van de Chileense regering voor haar vertaling van en essays over Pablo Neruda. De bundel Cervantes & co, met essays over vertalen, is opnieuw uitgegeven door VertaalVerhaal. Samen met Aleid Truijens stichtte ze in 2018 de jaarlijkse Joost Zwagerman Essayprijs voor aanstormend talent. In november 2009 begon zij in Dichters & Denkers van De Groene Amsterdammer een maandelijkse rubriek over vertaalkwesties. Dit was daarvan de eerste aflevering.

Onzichtbaarheid

Er loopt een actie van vertalers tegen hun onzichtbaarheid. Niemand weet wie ze zijn, vandaar. Een aantal ging de boer op met boekenleggers die ze in door hen vertaalde werken stopten. Dat zal ze niet altijd hebben glad gezeten met al dat plasticfolie om juist de dikkere boeken. Zouden sommige boekhandelaars uit medeleven een stapeltje leggers naast de kassa hebben klaarliggen om bijgeval aan de klant te overhandigen?

‘Alstublieft. Met de complimenten van de vertaler.’

‘Eh?’

Eigenlijk wel leuk.

Toch voel ik twijfel, terwijl ik wel degelijk vind dat vertalers meer voor de dag moeten komen, met voorwoorden, essays, lezingen, alles wat maar met hun werk samenhangt. Zij zijn deskundig en verantwoordelijk; zij wilden iets met die vertalingen, neem ik aan, en niet alleen brood op de plank. Dwing daarvoor aandacht af! Met je foto op een incidentele boekenlegger red je het niet.

Wie de actie opgooglet (‘vertalersactie’ voldoet), ziet een twintigtal vertalers voorbijtrekken, een enkeling naar beneden kijkend, naar zijn werk, neem ik aan. Op hun boekenlegger staat dus hun hoofd, plus het rijtje titels van verdienste en uitleg over de actie. Ik heb prettige associaties bij de namen in kwestie; het gaat om goede vertalers. Niet dat ik iedereen ken. Ook een schrijver kent niet alle schrijvers. Samen voor je rechten strijden is één ding, verder is het ieder voor zich en zo hoort het.

Sympathiseer ik nou wel of niet met die actie? Ja, nee, jawel. Die onvrede van vertalers vanwege hun onbekendheid is terecht. Men, een heel ruim men, heeft geen idee wat vertalen is. Er was al een tekst; wat is het probleem? Toen de nieuwe bijbelvertaling verscheen, vond een enkeling die blasfemisch jegens de Statenvertaling. Alsof God ooit persoonlijk in zeventiende-eeuws Nederlands Zijn Woord gestalte had gegeven. Ach nee, dat was ook maar een interpretatie, mensenwerk, en gelukkig onvolmaakt. Volmaakt is iets wanneer het dood is.

Een vertaler is net als een toneelspeler of een zanger een uitvoerend kunstenaar. Ter vergelijking: er zal in de krant nooit een toneelstuk of muziekstuk worden besproken zonder dat de uitvoerenden aan bod komen. Bij vertalingen gebeurt dat standaard. Toch is die tekst woord voor woord van een bepaalde herschepper en tekent die en niemand anders voor het welslagen van het geheel. Het zou op straffe van schromelijk verzuim normaal moeten zijn hem in het positieve of negatieve of voor mijn part neutrale verantwoordelijk te stellen.

Ik ga met dank aan de actievoerders verder en pleit ervoor dat op ieder omslag naast de naam van de auteur die van de vertaler komt te staan, bekend of niet. Stel je een affiche of aankondiging voor met alleen de slogan Morgen La Voix Humaine; of Heden Cellosuites van Bach; of Te Verwachten: Volledige Ring Der Nibelungen. Door wie? zou iedereen roepen. Wie voert dat uit?

De naam van de vertaler hoort op de kaft (en op het denkbeeldige affiche). Verder hoeft zijn zichtbaarheid wat mij betreft niet te gaan. Maar een enkeling verschijnt met z’n hoofd in de krant of op tv, of krijgt een interview naar aanleiding

van een prijs. Dat geeft niet, dat is op alle gebieden zo. Dat heet natuurlijke selectie. Je kunt aandacht niet afdwingen en het is al te democratisch gedacht dat iedereen evenveel aandacht zou verdienen. Er wordt ook veel slecht, haastig, slap, ondeskundig vertaald, of in donkere hoekjes die nu eenmaal niemand kent.

De naam op de kaft, daar gaat het om. De vertaler verantwoordelijkheid laten dragen voor wat hij heeft gedaan. Dat hij verder onzichtbaar blijft (behalve als hij in een andere rol naar voren treedt), heeft z'n charme en logica. Hij heeft vanuit een ultieme vorm van close reading het onmogelijke gedaan: hij heeft van taal andere taal gemaakt. Bravo! Bij iedere vergelijking blijkt hoezeer talen verschillen. Maar zijn prestatie is, anders dan die van de zanger of toneelspeler, puur van papier, en hoe verslavend foto's ook zijn, ze leiden ook af. Het blijft de kunst om te doen of jouw tekst equivalent is aan de oorspronkelijke en ermee is versmolten. Dat is wat je hebt nagestreefd, in alle onmogelijkheid.

Een tekst bestaat uit levende, multi-interpreteerbare taal en is als het goed is almaar in wording, zeker via zijn vertaler maar ook via de reguliere lezer. Aan dat besef kan de vertaalkritiek bijdragen door erbij stil te staan. Maar liever niets dan de obligate pluim of de al even obligate schoffering vanwege een vermeende fout. En die lezende trein mag naar de remise.

Sommige uitgevers zetten in hun catalogi ook foto's van vertalers, maar dan kleinere. Het is goed bedoeld, maar doet afbreuk aan de charme van de onzichtbaarheid. Actievoerders op de foto, akkoord, maar daar gaat het bij de kennis van wat vertalen is niet om.